

Εισαγωγή – Μίνι ρίκαπ

Βασικά μεγέθη

u = η υπεραξία που παρέχει ο κάθε μεμονωμένος εργάτης κατά μέσο όρο την ημέρα,

Y = η μάζα της υπεραξίας

μ = το μεταβλητό κεφάλαιο που προκαταβάλλεται καθημερινά για την αγορά μίας εργασιακής δύναμης, Το ποσό του μεταβλητού κεφαλαίου που προκαταβάλλεται για κάθε εργάτη. Αυτό αντιπροσωπεύει τον ημερήσιο μισθό του εργάτη ή την αξία της εργασιακής του δύναμης που αγοράζεται.

$M = \mu * v$ = το συνολικό ποσό του μεταβλητού κεφαλαίου, το ποσό που αφορά το σύνολο των εργατριών που εκμεταλλεύεται ο κεφαλαιοκράτης

δ = η αξία μιας μέσης εργασιακής δύναμης (εδώ ο Μαρξ χρησιμοποιεί τον μ.ο. των εργασιακών ικανοτήτων, εξισώνοντας διαφορετικές εργασίες)

u/μ = το ποσοστό της υπεραξίας ή αλλιώς ο βαθμός εκμετάλλευσης, δείχνει πόση υπεραξία (κέρδος) παράγει ο εργάτης σε σχέση με τον μισθό του.

ϵ'/ϵ = υπερεργασία/αναγκαία εργασία = ο βαθμός εκμετάλλευσής της εργασιακής δύναμης ή αλλιώς το ποσοστό υπεραξίας (εδώ με τη μορφή της ρευστής/ζωντανής εργασίας)

v = ο συνολικός αριθμός των εργατών που εργάζονται

Το πρόβλημα προκύπτει όταν η αξία μελετάται ως τιμή και η υπεραξία ως κέρδος. Η δημιουργία νέου πλούτου για τον κάθε κεφαλαιοκράτη δε μπορεί να βασίζεται μόνο στη διαδικασία της ανταλλαγής, δηλαδή ότι απλώς πουλάει ακριβότερα το εμπόρευσμά του (πώληση πάνω από την αξία του). Ο Μαρξ συμφωνεί με τους φυσιοκράτες στο ότι από τον τρόπο της παραγωγής εκπηγάζουν οι νόμοι με βάση τους οποίους αυτή διεξάγεται.

Ο Μαρξ θέτει το ζήτημα ως εξής : αν η διαδικασία της ανταλλαγής είναι ισότιμη, πως προκύπτει η υπεραξία; Η απάντηση που δίνει σε αντίθεση με άλλους οικονομολόγους είναι πως πρέπει να αναζητήσουμε τη γέννησή της στην παραγωγή και όχι στην ανταλλαγή. Η αξία που παράγει ο εργάτης είναι μεγαλύτερη από αυτή που λαμβάνει ως μισθό, πρόκειται για μία διαρκή ανισοτιμία που παράγει το κέρδος. Η εργασιακή δύναμη, όπως είδαμε, έχει την ιδιότητα να παρέχει περισσότερη εργασία από αυτή που χρειάζεται για να συντηρηθεί, δηλαδή να δημιουργεί αξία μεγαλύτερη από τη δική της. Η αξία της εργασιακής δύναμης δεν περνά στα παραγόμενα προϊόντα. Αυτό που μεταβιβάζεται είναι η νέα αξία που δημιουργείται με την κατανάλωση της εργατικής δύναμης, δηλαδή με την εργασία.

Υπεραξία δημιουργείται, λοιπόν, κατά τον απλήρωτο (πλεονασματικό) χρόνο εργασίας του εργάτη/ της εργάτριας.

Η διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής ενέχει πέρα από το μεταβλητό (εργασιακή δύναμη) και το σταθερό κεφάλαιο (πρώτες ύλες, μηχανές, κτήρια κλπ). Το κεφάλαιο αποτελείται από οτιδήποτε συμβάλει στη δημιουργία υπεραξίας. Είδαμε ότι σε κεφάλαιο μετατρέπονται όλα αυτά τα στοιχεία λόγω των συγκεκριμένων κοινωνικών σχέσεων με τις οποίες αυτά επενδύονται και όχι των φυσικών τους ιδιοτήτων. Μετατρέπονται σε κεφάλαιο όταν εξαντικειμενοποιούνται μόνο ως μέσα παραγωγής υπεραξίας. Το σταθερό κεφάλαιο μεταφέρει την αξία του στα εμπορεύματα χωρίς να παράγει νέα αξία και πάλι με τη διαμεσολάβηση της ανθρώπινης εργασίας. Κλασικό παράδειγμα : μια μηχανή με διάρκεια ζωής 10 ετών μεταβιβάζει αξία 1/10 στη μάζα των εμπορευμάτων που παράγονται κάθε χρόνο. Το σταθερό κεφάλαιο παραμένει αναγκαίος όρος για τη δημιουργία υπεραξίας, αλλά η ποσότητά του δεν παίζει κάποιο ρόλο.

Ποσοστό και μάζα της υπεραξίας

Στα προηγούμενα κεφάλαια ο Μαρξ ασχολείται με τη δημιουργία της υπεραξίας μέσω της εργασίας και την αντίληψη πως μόνο η εργατική δύναμη παράγει νέα αξία. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζει το πως η υπεραξία μετράται και ποσοτικοποιείται στην καπιταλιστική παραγωγή. Για να γίνουν κατανοητές οι έννοιες κάνει την παραδοχή (όπως και σε προηγούμενα κεφάλαια), ότι η αξία της εργατικής δύναμης, δηλαδή το μέρος της εργάσιμης ημέρας που χρειάζεται για την αναπαραγωγή και τη συντήρηση της εργατικής δύναμης είναι ένα σταθερό μέγεθος.

Ο χρόνος εργασίας χωρίζεται σε δυο νοητά μέρη:

Το πρώτο είναι η αναγκαία εργασία (ε), δηλαδή οι ώρες που χρειάζονται για την αγορά της εργατικής δύναμης. Το δεύτερο είναι η υπερεργασία(ε'), και έχει σχέση με το πόσες έξτρα ώρες θα δουλέψει ο εργάτης, πέραν αυτών τις αναγκαίες εργασίας, του αναγκαίου χρόνου για την αναπαραγωγή του για τη παραγωγή της υπεραξίας. Το κλάσμα αυτών των δύο κατηγοριών εργασίας αποτελεί το ποσοστό εκμετάλλευσης (ε'/ε).

Ποσοστό υπεραξίας: Προκύπτει από το κλάσμα του πλεονάζοντος χρόνου εργασίας προς τον αναγκαίο χρόνο εργασίας.

Παράδειγμα: Αν σε μια 12ωρη εργάσιμη ημέρα, οι πρώτες 6 ώρες καλύπτουν τον μισθό του εργάτη (αναγκαία εργασία), τότε οι υπόλοιπες 6 ώρες παράγουν υπεραξία.

Μάζα υπεραξίας: Καθορίζεται από το συνολικό εργατικό δυναμικό και το ποσοστό εκμετάλλευσης. Αν ο κεφαλαιοκράτης απασχολεί 100 εργάτες, με 6 ώρες υπερεργασίας ο καθένας, η συνολική υπεραξία θα είναι 300 ευρώ.

Η μάζα της υπεραξίας προκύπτει από τον αριθμό των συνολικών απασχολούμενων εργατών και από το ποσοστό εκμετάλλευσης(ε'/ε) ή ποσοστό υπεραξίας(υ/μ).

Νόμοι της υπεραξίας

1ος νόμος (η μαθηματική αποτύπωση της μάζας της υπεραξίας)

Η αποτύπωση του μεγέθους της μάζας υπεραξίας εκφράζεται από τον Μαρξ με έναν περίπλοκο μαθηματικό τύπο, που μπορεί να αναπαρασταθεί σε 2 μέρη για καλύτερη κατανόηση:

«Η μάζα της παραγόμενης υπεραξίας Y είναι ίση με το μέγεθος του προκαταβεβλημένου μεταβλητού κεφαλαίου πολλαπλασιασμένου με το ποσοστό της υπεραξίας...».

$$Y = M \cdot u/\mu$$

ή καθορίζεται από τη σύνθετη σχέση ανάμεσα στην αξία μιας εργασιακής δύναμης επί το γινόμενον του βαθμού εκμετάλλευσής της και τον αριθμό των εργασιακών δυνάμεων που εκμεταλλεύεται ταυτόχρονα ο ίδιος κεφαλαιοκράτης.

$$Y = \delta \cdot \epsilon' / \epsilon \cdot v$$

Δηλ. Μάζα συνολικής υπεραξίας = αξία μίας εργατικής δύναμης * το ποσοστό της εκμετάλλευσης * αριθμό εργαζομένων

Όμως $u/\mu = \epsilon' / \epsilon =$ ποσοστό υπεραξίας = βαθμός εκμετάλλευσης του εργάτη.

Αυτό που θέλει να δείξει ο Μαρξ μέσω αυτών των σχέσεων είναι πώς οι καπιταλιστές μπορούν να αυξήσουν τη συνολική υπεραξία που αποκομίζουν είτε αυξάνοντας τον βαθμό εκμετάλλευσης των εργατών (δηλαδή, το u/μ) είτε αυξάνοντας τον αριθμό των εργατών που απασχολούν (v).

Παράδειγμα υπολογισμού υπεραξίας

Σε μία εργάσιμη ημέρα διάρκειας 12 ωρών στις 6 ώρες η εργάτρια έχει παράξει την αξία του μισθού της που ισοδυναμεί με 3 ευρώ. Αυτά τα 3 ευρώ θεωρούμε πως έχει προκαταβάλει ο κεφαλαιοκράτης για να αγοράσει το προϊόν : εργατική δύναμη αυτής της εργάτριας. Αν το ποσοστό της εκμετάλλευσης ήταν 100%, δουλεύει ακόμη 6 ώρες και παράγει ακόμα 3 ευρώ υπεραξία.

Το συνολικό ποσοστό που πρέπει να προκαταβάλει ο κεφαλαιοκράτης για τη συνολική εργατική δύναμη εξαρτάται από το σύνολο των εργαζόμενων που απασχολεί. Αν, στο παράδειγμά μας, απασχολεί 100 εργαζόμενους, πρέπει να προκαταβάλει 300 ευρώ οι οποίοι θα του αποδώσουν 300 ευρώ υπεραξία.

Το ποσοστό της εκμετάλλευσης προφανώς θα καθορίσει και την τελική υπεραξία, δηλαδή αν είχε 200 % εκμετάλλευση, και η εργάσιμη ημέρα μπορούσε να γίνει 18ωρη, το μέγεθος της συνολικής υπεραξίας θα ήταν 600 ευρώ ή της υπεραξίας από κάθε εργάτρια 6 ευρώ.

2ος νόμος (το φυσικό όριο του 24ώρου)

Η αύξηση του ποσοστού της υπεραξίας στον προηγούμενο νόμο περιορίζεται απόλυτα από το γεγονός ότι η εργάσιμη ημέρα δεν μπορεί ποτέ να φτάνει τις 24 ώρες το 24ωρο. Επομένως, η συνολική αξία της ημερήσιας παραγωγής μιας εργάτριας δεν μπορεί ποτέ να ισούται με 24 εργάσιμες ώρες. Έτσι, προκειμένου να αποσπαστεί η ίδια μάζα υπεραξίας, η μείωση του μεγέθους του μεταβλητού κεφαλαίου μπορεί να αντισταθμιστεί από μια αύξηση της εκμετάλλευσης της εργασίας μόνο μέσα σ' αυτά τα όρια.

3ος νόμος (με δεδομένους όλους τους άλλους όρους, η μάζα της αξίας και της υπεραξίας που παράγεται είναι ευθέως ανάλογη προς το μέγεθος του μεταβλητού κεφαλαίου)

Η μάζα της υπεραξίας που παράγεται ποικίλλει ανάλογα με τη συνολική επένδυση σε μεταβλητό κεφάλαιο, πράγμα που αντιφάσκει ολοφάνερα με την εμπειρία.

Σε αυτόν τον νόμο, ο Μαρξ εξηγεί ότι, όταν το ποσοστό εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης είναι δεδομένο, η μάζα της υπεραξίας εξαρτάται απόλυτα από το μέγεθος του μεταβλητού κεφαλαίου που προκαταβάλλει ο κεφαλαιοκράτης για την αγορά εργατικής δύναμης.

Η αντίφαση αίρεται, σύμφωνα με τον ίδιο, αν στην εξίσωση που προσπαθήσαμε να περιγράψουμε ανωτέρω ως μία εργάσιμη ημέρα λάβουμε την *κοινωνική εργάσιμη ημέρα* για την οποία αναφέρει πως ισοδυναμεί με την εργασία που καταβάλλεται καθημερινά σε μία κοινωνία από όλους τους εργάτες (παίρνοντας ως σταθερό νούμερο τη μέση εργασία τους).

Πχ.

Μέση εργάσιμη ημέρα= 10 ώρες

Σύνολο εργατών = 2.000

Κοινωνική εργάσιμη ημέρα= 20.000 ώρες

Όταν τα όρια αυτής της κοινωνικής εργάσιμης ημέρας είναι δοσμένα είτε φυσικά (24ωρο) είτε κοινωνικά (θέσπιση 8ωρου), η μάζα της υπεραξίας μπορεί να αυξηθεί μόνο με την αύξηση του αριθμού των εργατών.

1. Διάκριση μεταξύ ποσοστού και μάζας υπεραξίας

Ο Μαρξ καταδεικνύει πως δεν χρειάζεται να αυξηθεί υπέρογκα το ποσοστό της εκμετάλλευσης για να αυξηθεί η συνολική υπεραξία που λαμβάνουν. Η μάζα της υπεραξίας εξαρτάται και από τον αριθμό των εργατών. Αυξάνοντας το εργατικό δυναμικό μπορούν να έχουν τα ίδια αποτελέσματα.

2. Ο καπιταλισμός φέρνει περισσότερες δουλειές (σε μία μεμονωμένη επιχείρηση)

Είναι λογικά επόμενο πως για να αυξηθεί η προσλαμβανόμενη υπεραξία ο κεφαλαιοκράτης θα επενδύσει σε εργατικό δυναμικό (μεταβλητό κεφάλαιο), εφόσον, όπως είδαμε, το ποσοστό της υπεραξίας δε μπορεί ποτέ να διογκωθεί όσο θα το ήθελε το αφεντικό λόγω του περιορισμού του 24ώρου.

Χαρακτηριστικά του κεφαλαιοκράτη

Το ελάχιστο μέγεθος μεταβλητού κεφαλαίου μπορούμε να θεωρήσουμε πως είναι η μία εργάτρια. Ο κεφαλαιοκράτης όμως δεν θα μπορούσε να είναι ο μοναδικός εργάτης στην επιχείρησή του, καθώς θα έπρεπε να καλύψει και τα κόστη των μέσων παραγωγής και επέκτασης της επιχείρησής. Το σενάριο ο κεφαλαιοκράτης να είναι ταυτόχρονα και ένας εκ των εργατών του είναι κάτι αντικρουόμενο, καθώς εξ ορισμού η ταυτότητά του είναι διαμετρικά αντίθετη από αυτήν του εργάτη. Ο ένας βρίσκεται στη σφαίρα της παραγωγής και ο άλλος επιβλέπει τους όρους αυτής της εργασίας.

Ο κεφαλαιοκράτης είναι, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Μαρξ, «παραγωγός ξένης εργατικότητας», και «απομυζητής της υπερεργασίας». Ο ρόλος του είναι να εποπτεύει την ξένη εργασία και να πουλάει τα προϊόντα της. Πέραν αυτού, η διαφορά τους βρίσκεται και στην επιθυμία του κεφαλαιοκράτη να ζει καλύτερα από τους εργάτες του.

Ο Μαρξ φέρνει ένα παράδειγμα για να καταδείξει το γεγονός αυτό. Ας υποθέσουμε ότι ένας εργάτης χρειάζεται 8 ώρες εργασίας για την αναγκαία αναπαραγωγή του και εργάζεται και άλλες 4 κατά τις οποίες παράγει υπεραξία. Αν ο κεφαλαιοκράτης αρκούνταν στο να αναπαράγεται καθημερινά ως απλός εργάτης, ιδιοποιούμενος την υπερεργασία των υπαλλήλων του θα χρειαζόταν να απασχολεί μόλις 2 εργάτες (καθώς $4 + 4$ ώρες υπεραξίας = 8 ώρες).

Για να ζούσε μόνο 2 φορές καλύτερα από τους εργάτες του, όπως τονίζει ο Μαρξ, θα έπρεπε να απασχολεί 4 εργάτες και αν ήθελε να ξαναρίχνει στην επιχείρηση και τη μισή από τη συνολική υπεραξία, άλλους 4.

Μάλιστα υπογραμμίζει πως ένας κεφαλαιοκράτης δε μπορεί να συμμετέχει ο ίδιος στη διαδικασία παραγωγής, τότε θα θεωρούνταν ένας «μικρός μάστορας» κατά τα πρότυπα του μεσαιωνικού αρχιτεχνίτη.

Στις συντεχνίες του Μεσαίωνα υπήρξαν αυστηρά μέτρα με σκοπό την παρεμπόδιση της μετατροπής του μάστορα σε κεφαλαιοκράτη. Τα μέτρα αυτά στόχευαν στον μεγαλύτερο δυνατό περιορισμό του αριθμού των εργατών που είχε τη δυνατότητα ο κάθε μάστορας να απασχολεί. Έτσι οι χειροτέχνες δεν μπορούσαν να θεωρηθούν

κεφαλαιοκράτες. Όπως αναφέρεται στη σελίδα 323 : «ο κάτοχος χρήματος ή εμπορευμάτων μετατρέπεται πραγματικά σε κεφαλαιοκράτη μόνο από τη στιγμή που το ελάχιστο ποσό που προκαταβάλλεται για τη παραγωγή ξεπερνά κατά πολύ το μεσαιωνικό ανώτατο όριο». Βέβαια το ελάχιστο ποσό αξίας που πρέπει να έχει στη διάθεσή του ο κεφαλαιοκράτης ποικίλει ανάλογα με τη σφαίρα παραγωγής που τον ενδιαφέρει.

Όταν ο κεφαλαιοκράτης δίνει χρήματα για την αγορά των μέσων παραγωγής, τότε οι υλικοί αυτοί παράγοντες κατά κάποιον τρόπο «νομιμοποιούν» την συμπεριφορά του ως εκμεταλλευτή των εργατών και της υπερεργασίας τους. Σαν να έχεις αγοράσει ένα αμάξι και να μην το κινείς λόγω έλλειψης καυσίμων.

Τα μέσα παραγωγής καταλήγουν τελικά να είναι αυτά που χρησιμοποιούν τους εργαζομένους κατά τη διαδικασία αξιοποίησής τους. Τα 'καμίνια' και τα 'κτήρια εργασίας' καταναλώνουν τη ζωντανή εργασία, δηλαδή τη δύναμη που δημιουργεί αξία. Οι κεφαλαιοκράτες προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν την ώρα που τα μέσα παραγωγής μένουν αναξιοποίητα καθώς για αυτούς η ώρα αυτή αποτελεί οικονομική ζημιά. Το κεφάλαιο καταλήγει να συγχέει τα μηχανήματα (τα σταθερά μέσα παραγωγής) με την εργατική δύναμη (μεταβλητό κεφάλαιο) η οποία τα λειτουργεί, σε βαθμό που το να μένουν αναξιοποίητα τα πρώτα για κάποιο χρονικό διάστημα τους φαντάζει παράλογο και άδικο προς τους ίδιους.

Συμπέρασμα

Συμπερασματικά φαίνεται πως η εργατική δύναμη είναι η μόνη δύναμη που συνδέεται άμεσα με την υπεραξία. Από το προαναφερθέν αξίωμα για τη μάζα της υπεραξίας προκύπτουν οι κατωτέρω νόμοι της υπεραξίας που παρατίθενται περιληπτικά.

1. Ο μόνος τρόπος να αυξήσουν οι κεφαλαιοκράτες την υπεραξία που λαμβάνουν είναι αν αυξήσουν τον αριθμό των εργαζομένων ή/ και της εργάσιμης ημέρας.
2. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η εργάσιμη ημέρα έχει τα όριά της, δε μπορεί να επεκταθεί πέραν του 24ώρου.
3. Η μάζα της υπεραξίας εξαρτάται από το ποσοστό της εκμετάλλευσης και τη συνολική αξία της εργατικής δύναμης, δεν εξαρτάται από το σταθερό κεφάλαιο.

Επιπροσθέτως, σε αυτό το κεφάλαιο ο Μαρξ παραθέτει ακόμη κάποιες πληροφορίες που συνθέτουν το προφίλ του κεφαλαιοκράτη. Ο κεφαλαιούχος αποτελεί την προσωποποίηση του κεφαλαίου, φροντίζοντας για την αναπαραγωγή του, μέσω της επιτήρησης των εργατών και της διασφάλισης της μέγιστης αποδοτικότητάς τους.

Το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής ξεπερνά σε βιαιότητα και αποτελεσματικότητα όλα τα προηγούμενα που βασίζονταν σε άμεση αναγκαστική εργασία.

Ερώτημα

Φαίνεται σαν να κινείται στο κεφάλαιο αυτό, όπως και σε άλλα, σε 2 επίπεδα που αποτυπώνονται στη χρήση δύο διαφορετικών τύπων για την εξέταση του ίδιου μεγέθους, της μάζας υπεραξίας. Στο ένα επίπεδο αναλύει το ποσοστό εκμετάλλευσης

κάθε εργάτη ξεχωριστά ενώ στο άλλο εξετάζει το μεγάλο μέγεθος, το ποσοστό εκμετάλλευσης όλου του εργατικού δυναμικού. Είναι απλώς μια επιλογή ανάλυσης ή φανερώνει κάτι περισσότερο για το πως ξετυλίγεται η σκέψη του ;